

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k návrhu rozhodnutí Rady o přijetí doplňkového výzkumného programu pro projekt ITER (2014–2018)

COM(2011) 931 final – 2011/0460 (NLE)

(2012/C 229/11)

Zpravodaj: **pan WOLF**

Dne 3. února 2012 se Rada, v souladu s článkem 7 Smlouvy o Euratomu, rozhodla konzultovat Evropský hospodářský a sociální výbor ve věci

návrhu rozhodnutí Rady o přijetí doplňkového výzkumného programu pro projekt ITER (2014–2018)

COM(2011) 931 final – 2011/0460 (NLE).

Specializovaná sekce Jednotný trh, výroba a spotřeba, kterou Výbor pověřil přípravou podkladů na toto téma, přijala stanovisko dne 8. května 2012.

Na 481. plenárním zasedání, které se konalo ve dnech 23. a 24. května (jednání dne 23. května), přijal Evropský hospodářský a sociální výbor následující stanovisko 183 hlasy pro, 7 hlasů bylo proti a 9 členů se zdrželo hlasování.

1. Závěry a doporučení

1.1 Výbor opakuje svá naléhavá doporučení, aby bylo více investováno do výzkumu a vývoje za účelem nezbytného a náročného přechodu našeho současného energetického systému na technologie, jež umožní dostatečné, dlouhodobé a udržitelné zásobování energií bez škodlivých vlivů na klima. K tomu patří i vývojové práce směřující k využití energie z jaderné syntézy. Energie je hybnou silou našeho současného způsobu života i kultury.

1.2 ITER je coby rozsáhlý mezinárodní, v EU umístěný projekt nezbytným, rozhodujícím a ve světě jedinečným krokem na cestě k budoucímu využívání energie z jaderné syntézy. ITER je proto důležitou součástí výzkumu energie, a tedy i plánu SET. Výbor připomíná, že tento projekt má význam nejen pro budoucí zásobování energií, ale také pro konkurenceschopnost evropského průmyslu v oblasti nejnáročnějších nových technologií.

1.3 Výbor proto důrazně nesouhlasí s návrhem Komise, aby byly – v rozporu se současnou praxí – evropské závazky při výstavbě ITER vyjmuty z víceletého finančního rámce, kde by zůstaly zachovány jen výzkumné práce pro ITER. Jinak by byl zpochybněn nejen význam projektu, ale také spolehlivost EU coby mezinárodního partnera. Výstavba ITER by se naopak měla i v období 2014–2018 stát – byť samostatnou a od jiných částí programu oddělenou – součástí / projektem programu Euratomu pro výzkum, vývoj a demonstrace, a to jako součást víceletého finančního rámce.

1.4 Protože to tak však Komise bohužel už od počátku nenaplánovala, doporučuje Výbor, aby společně s Radou, Evropským parlamentem a EIB hledala taková řešení, jež to dodatečně umožní, aniž by při tom byly citelně postiženy ostatní části programu, zejména části týkající se výzkumu energie.

1.5 Jako přednostní způsob řešení doporučuje Výbor použít nevyužité prostředky víceletého finančního rámce, jež jsou jinak běžně vraceny členským státům, jak se to již zjevně stalo v případě financování ITER na období 2012–2013.

1.6 Výbor souhlasí s iniciativami v rámci Evropského parlamentu, že nevyužité prostředky víceletého finančního rámce by velmi obecně neměly vést ke snížení víceletého finančního rámce, ale musí – jak se to zde navrhuje konkrétně pro ITER – posloužit společnému programu EU.

1.7 Pouze pro případ, že by toto opatření nepostačovalo nebo bylo zcela nemožné, by musely být jednotlivé dosavadní položky ve víceletém finančním rámci sníženy maximálně o cca 0,3 %.

1.8 Aby bylo nyní možné co nejlépe dodržet časový a nákladový rámec, je nezbytné silné vedení projektu s dostatečnými technickými a administrativními rozhodovacími pravomocemi a kvalitní struktura projektu.

1.9 Pokud jde o období po roce 2018, podporuje Výbor velmi oprávněný záměr Komise vytvořit již brzy stabilní plánovací a právní rámec pro vnitroeurovskou a zejména mezinárodní jistotu při plánování.

2. Stručný obsah návrhu Komise a jeho argumentace

2.1 Cílem návrhu Komise je stanovit mechanismy financování pro příspěvek EU na projekt ITER pro období 2014–2018 prostřednictvím „doplňkového výzkumného programu“ podle Smlouvy o Euratomu. Tento doplňkový výzkumný program mají financovat členské státy (plus některé přidružené třetí země) mimo víceletý finanční rámec. Jedná se o finance o objemu 2,6 mld. eur, tedy o 0,26 % víceletého finančního rámce (viz také odstavce 4.7 a 4.7.1).

2.2 Hlavním účelem mezinárodního projektu ITER je vybudovat a provozovat experimentální reaktor pro jadernou syntézu, což představuje významný krok směrem k demonstraci jaderné syntézy jako udržitelného zdroje energie. Proklamovaným cílem výzkumného programu pro ITER je tedy „příspěvek k dlouhodobé dekarbonizaci energetického systému bezpečným, efektivním a zabezpečeným způsobem“. Program dále přispěje ke strategii Evropa 2020 a ke stěžejní iniciativě Unie inovací.

2.3 Projekt ITER, jenž je součástí Evropského strategického plánu pro energetické technologie (plánu SET), bude přispívat k uskutečňování strategie Evropa 2020, protože účast evropského průmyslu vyspělých technologií by měla EU zajistit celosvětovou konkurenční výhodu v tomto krajně důležitém a nadějném odvětví.

2.4 Projekt ITER je prováděn na základě Dohody o založení Mezinárodní organizace energie z jaderné syntézy ITER pro společnou realizaci projektu ITER (dohoda o ITER) ⁽¹⁾ mezi Evropským společenstvím pro atomovou energii (Euratom) a šesti dalšími smluvními stranami: Čínou, Indií, Japonskem, Koreou, Ruskem a USA.

2.5 Příspěvek EU na projekt ITER je řízen prostřednictvím společného evropského podniku pro ITER a rozvoj energie z jaderné syntézy (podnik Fusion for Energy), založeného rozhodnutím Rady ze dne 27. března 2007 ⁽²⁾.

2.6 Náklady na vybudování ITER překročily původní propočty ⁽³⁾, proto jsou nezbytné dodatečné finanční prostředky (viz odstavec 2.1). Z toho podle názoru Komise vyplývá, že buď musí být převáděny finanční prostředky víceletého finančního rámce, které již byly vyčleněny na jiné priority, nebo nemůže být dodržena stanovená výše výdajů.

2.7 Je nutný jiný přístup, který tomuto náročnému projektu poskytne dlouhodobou jistotu. Z toho důvodu Komise prostřednictvím svého sdělení ze dne 29. června 2011 *Rozpočet – Evropa 2020* ⁽⁴⁾ navrhla, aby byl příspěvek EU na projekt ITER po roce 2013 financován mimo víceletý finanční rámec.

2.8 Podle Smlouvy o Euratomu je trvání výzkumných programů omezeno na pět let. Podle dohody o ITER bude počáteční doba trvání projektu ITER 35 let (tj. do roku 2041). Pro pokračování financování příspěvku EU na tento projekt tedy budou nutná další rozhodnutí Rady.

3. Poznámky Výboru – situace

3.1 S ohledem na své dřívější postoje ⁽⁵⁾ ohledně významu jaderné syntézy pro budoucí zásobování nízkouhlíkovou energií souhlasí Výbor s názorem Komise, že je ITER ⁽⁶⁾ rozhodujícím

a celosvětově ojedinělým krokem na cestě k budoucímu využití energie z jaderné syntézy. Ze škály možných technologií, které mají splnit složitý úkol udržitelného a dostatečného zásobování energií bez škodlivých vlivů na klima je energie z jaderné syntézy jediným známým alternativním řešením, jež dosud není k dispozici dokonce ani v testovacím režimu. ITER je důležitou součástí výzkumu energie, a tedy i plánu SET.

3.2 Již experiment jaderné syntézy, Společný evropský torus (Joint European Torus, JET) ⁽⁷⁾, svými vlastnostmi a výsledky ve světě ojedinělý, přesahuje kvůli nezbytným souvisejícím nákladům možnosti nebo ochotu jednotlivých členských států realizovat a financovat tento projekt na vnitrostátní úrovni. Stal se tak vzorem a zkouškou společné a úspěšné evropské činnosti v rámci Smlouvy o Euratomu. JET se stal od svého založení jádrem evropského programu jaderné syntézy.

3.3 Projekt ITER, vycházející z celosvětových poznatků výzkumu jaderné syntézy, zejména pak z výsledků JET, svou vědeckotechnickou ambicí, svým objemem a svými náklady ještě daleko přesahuje náročnost JET. Bylo proto již od počátku zřejmé, že bude nutné usilovat o mezinárodní spolupráci přesahující rámec EU. Tomu vyšla vstříc iniciativa Reagana, Gorbáčova a Mitteranda, z níž nakonec vzešel mezinárodní projekt ITER. V rámci tohoto projektu má být pomocí jaderné syntézy s pozitivní výkonovou bilancí dosaženo tepelného výkonu ve výši 500 MW ⁽⁸⁾.

3.4 Dne 26. listopadu 2006 podepsali zástupci sedmi smluvních stran, Evropského společenství pro atomovou energii, Čínské lidové republiky, Indické republiky, Japonska, Korejské republiky, Ruské federace a Spojených států amerických, Dohodu o založení Mezinárodní organizace energie z jaderné syntézy ITER pro společnou realizaci projektu ITER. Komise byla nejen smluvním partnerem jednajícím jménem EU, ale rovněž koordinovala další program v rámci společného evropského podniku pro ITER i další program jaderné syntézy.

3.5 Současně přijatým rozhodnutím o umístění ITER v EU (Cadarache v jižní Francii) se podařilo v Evropě umístit jeden z nejdůležitějších projektů budoucnosti, a tím také získat výhodu přitažlivosti pro nejlepší vědce a inženýry a vlivu v nejnáročnějších oblastech průmyslu. Po úvodní fázi, jež nebyla snadná ani z hlediska správy, ani z hlediska řízení (ještě nikdy nedošlo k takové vědeckotechnické spolupráci na projektu zahrnující takový počet natolik rozdílných mezinárodních partnerů), se z různých důvodů ukázalo, že původní propočty nákladů, a tedy i podílu programu Euratomu, musí být revidován směrem vzhůru ⁽⁸⁾. Výbor se domnívá, že tato situace byla Komisi známa ještě před přijetím víceletého finančního rámce.

⁽¹⁾ Úř. věst. L 358, 16.12.2006.

⁽²⁾ Úř. věst. L 90, 30.3.2007.

⁽³⁾ Úř. věst. C 181, 21.06.2012, s. 111, odstavec 5.5.3.

⁽⁴⁾ COM(2011) 500 final ze dne 29. června 2011.

⁽⁵⁾ Např. Úř. věst. C 302, 7.12.2004, s. 27; Úř. věst. C 21, 21.1.2011, s. 49; Úř. věst. C 218, 23.7.2011, s. 87; Úř. věst. C 181, 21.06.2012, s. 111.

⁽⁶⁾ Viz také <http://www.iter.org/>.

⁽⁷⁾ Viz také www.jet.efda.org.

⁽⁸⁾ Úř. věst. C 181, 21.06.2012, s. 111, odstavec 5.5.3.

4. Poznámky Výboru – názory a doporučení

4.1 Výbor v zásadě podporuje záměr Komise posílit rozpočet pro výzkum a vývoj určený na výzkum energie, konkrétně na ITER v rámci Euratomu. Už ve svém stanovisku k plánu SET ⁽⁹⁾ poukázal Výbor na to, že „navzdory ještě rostoucímu počtu celosvětového obyvatelstva, které spotřebovává stále více energie, velké potřebě dorovnání stavu, omezeným zásobám fosilních primárních zdrojů energie a rostoucí závislosti Evropy na dovozu mnoho politiků a jiných aktérů evidentně stále ještě velmi podceňuje vážnost energetického a klimatického problému a souvisejících nutných investic“. Toto varování Výbor zopakoval ve svém stanovisku k programu Horizont 2020, a doporučil proto vyšší zapojení víceletého finančního rámce do výzkumu energie ⁽¹⁰⁾.

4.1.1 Výbor proto podporuje ⁽¹¹⁾ také dosud bohužel neúspěšné snahy Komise o rozšíření víceletého finančního rámce, aby bylo možné plnit tyto i další důležité úkoly Unie s větším důrazem. Podle názoru Výboru by se to však nemělo zkoušet tak, že se na základě výjimky ad hoc a v rozporu se současnou praxí, jakousi oklikou, vytvoří další program pro výzkum mimo víceletý finanční rámec, aby mohl být financován evropský podíl výstavby ITER. Výstavba ITER by se naopak měla stát i v období 2014–2018 – byť samostatnou! – součástí programu Euratom pro výzkum, vývoj a demonstrace, a to v rámci víceletého finančního rámce.

4.2 To není jediný argument proti vyjmutí evropských závazků při stavbě ITER z víceletého finančního rámce. Výbor rovněž nemůže přijmout argumentaci Komise uvedenou v odstavci 2.6. Prosadí-li Komise vědomě takový návrh a rozhodnutí o víceletém finančním rámci, z něž budou náklady na výstavbu ITER vědomě vyloučeny, sama tím vytvoří přesně opačnou situaci, než jaká má podle ní odpovídat zahrnutí těchto nákladů do víceletého finančního rámce.

4.3 Proti vyloučení ITER z víceletého finančního rámce však kromě toho existují i silné obsahové argumenty.

4.3.1 Týká se to na jedné straně zásady subsidiarity a otázky evropské přidané hodnoty. Jde přece o projekty, jež přesahují možnosti jednotlivých členských států, jako např. rozsáhlá vědeckotechnická infrastruktura nebo projekty jako Galileo a ITER, jež jsou typickým příkladem společného úkolu v rámci víceletého finančního rámce, a bezpochyby tak poskytují evropskou přidanou hodnotu. Přesně pro takové případy byly vytvořeny rámcové programy pro výzkum a technický rozvoj v rámci víceletého finančního rámce.

4.3.2 Na druhé straně se to týká vnějšího vystupování vůči mezinárodním partnerům. I s ohledem na politický význam tohoto partnerství považuje Výbor návrh Komise za špatný signál, jenž oslabí důvěru ve spolehlivost EU jako partnera mezinárodních smluv. Netýká se to jen programu jaderné fúze, ale také úsilí o další mezinárodní partnerství nebo závazné smlouvy, např. v bezpečnostní politice, energetické politice nebo v politice týkající se klimatu.

4.3.3 Týká se to ale také ještě jednoho obecnějšího hlediska, jež Výbor zmínil již ve svém stanovisku ⁽¹²⁾ k programu Horizont 2020. Jde o ohlášený záměr přesouvat dosavadní úkoly a činnosti na podporu výzkumu a inovací z Komise do agentur a omezit činnost Komise na právní otázky a na správu finančních záležitostí. Ohledně toho vyslovuje Výbor silné pochybnosti. Tím by Komise přišla nejen o svou vlastní odbornou způsobilost a odpovídající schopnost úsudku (včetně potřebných expertů), ale nemohla by se pak už ani dostatečně vyrovnávat a ztotožňovat s daným věcným obsahem a cíli. To je však nezbytné k tomu, aby bylo možné odborně, úspěšně a s přesvědčením hájit důležitou tematiku výzkumu, vývoje a inovací na politické úrovni. Jinak by v citlivém systému kontrol a vyvážených pravomocí došlo také ke ztrátě rozhodujícího kontrolního faktoru, zásadního závaží na misce politických vah.

4.4 Výbor, jak již bylo uvedeno, na jedné straně plně podporuje přání Komise mít silnější víceletý finanční rámec, na straně druhé se však domnívá, že by měl být ITER financován a také organizačně zakotven ve víceletém finančním rámci. Doporučuje proto, aby Komise společně s Radou, Evropským parlamentem a EIB hledala taková řešení, jež to dodatečně umožní, aniž by při tom byly citelně postiženy ostatní části programu, zejména části týkající se výzkumu energie.

4.5 Jako přednostní způsob řešení doporučuje Výbor vyvinout vhodné postupy, jež zajistí, že celý již schválený rozpočet víceletého finančního rámce bude také skutečně využit pro společné úkoly, a nebude snížen z důvodu vrácení nevyužitých prostředků víceletého finančního rámce členskými státy. Tímto doporučením Výbor podporuje také iniciativu v rámci Evropského parlamentu ⁽¹³⁾ ze dne 5. července 2010.

4.6 Co se týká konkrétních zde položených otázek, Výbor doporučuje, aby bylo zpochybněno zde navrhované krytí mezer ve financování ITER z nevrácených nevyužitých prostředků (jak se to zjevně stalo již na období 2012–2013 ⁽¹⁴⁾). Pokud by bylo k tomuto postupu zapotřebí dalších formálních nebo právních opatření, doporučuje Výbor konzultovat tuto otázku s EIB a poté s odpovědnými orgány.

⁽¹²⁾ Úř. věst. C 181, 21.06.2012, s. 111, odstavec 3.12.1.

⁽¹³⁾ A7-0254/2011: Usnesení Evropského parlamentu o postoji Rady k návrhu opravného rozpočtu Evropské unie č. 3/2010 na rozpočtový rok 2011, oddíl III – Komise (11630/2011 – C7-0166/2011 – 2011/2075(BUD)).

⁽¹⁴⁾ Rada Evropské unie (Rada ve složení pro konkurenceschopnost), 19. prosince 2011, dokument č. 18807/11, PRESSE 508 (k dispozici jen v angličtině).

⁽⁹⁾ Úř. věst. C 21, 21.1.2011, s. 49, odstavec 3.1.1.

⁽¹⁰⁾ Úř. věst. C 181, 21.06.2012, s. 111, odstavec 4.2.1.

⁽¹¹⁾ Úř. věst. C 143, 22.5.2012, odstavec 6.

4.7 Pouze pro případ, že by řešení nastíněné v odstavci 4.6 bylo nedostatečné nebo zcela nemožné, doporučuje Výbor financovat navrhované výdaje včetně přiměřených nepředvídaných výdajů („contingency“) (viz odstavec 4.7.1) za pomoci mírného (při zahrnutí nepředvídaných výdajů ve výši cca 10 % pak jde místo o 0,26 % vždy o max. 0,3 %) krácení všech zbývajících položek ve víceletém finančním rámci.

4.7.1 Výbor totiž důrazně doporučuje, aby byly při vytváření podobných rozsáhlých projektů otevírajících nové technologické obzory lépe zohledňovány zkušenosti, a aby proto byly zajištěny přiměřené nepředvídané výdaje např. ve výši 10 %. V případě nutnosti by za tím účelem musela být pozměněna příslušná pravidla Komise. Tím se 0,26 % uvedených v odstavci 2.1 zvyšuje na cca 0,3 %. Rozpočet těchto nepředvídaných výdajů musí být ovšem spravován odděleně od vedení projektu a uvolňován vždy jen podle přísných kritérií, aby nebylo už předem naplánováno jejich použití a tím degradován jejich smysl.

4.7.2 V odstavci 4.1.1 Výbor doporučuje, aby se evropský podíl na ITER stal samostatnou, od jiných částí programu oddělenou částí / projektem programu jaderné fúze. Aby bylo nyní možné co nejlépe dodržet časový a nákladový rámec evropského podílu ITER, je nezbytné silné vedení projektu s dostatečnými technickými a administrativními rozhodovacími pravomocemi a kvalitní struktura projektu. Výbor doporučuje se zde přidržet příkladů CERN, ESA nebo ESO.

4.8 Pokud jde o období překračující zde pojednávané období 2014–2018, podporuje Výbor Komisi v jejím velmi oprávněném záměru vytvořit stabilní rámec a dlouhodobě bezpečný základ pro celou dobu trvání mezinárodního projektu ITER, podle názoru Výboru však v rámci víceletého finančního rámce. Tím by mělo být dosaženo vnitroeuropejské i mezinárodní jistoty při plánování a mezinárodním partnerům demonstrována spolehlivost EU.

V Bruselu dne 23. května 2012.

předseda
Evropského hospodářského a sociálního výboru
Staffan NILSSON
